

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-259-3-11>

PECULIARITIES OF THE FORMATION OF PSYCHOLOGICAL COMPETENCE IN FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Prokopiv L. Ya.

*Candidate of Psychological
Sciences (Ph. D.),
Teacher of the Department of Pedagogy
and Teaching Methods
Educational Fields and Technologies of
Primary Education
Kolomyia Pedagogical College of
Ivano-Frankivsk Regional Council
Kolomyia, Ukraine*

Прокопів Л. Я.

*кандидат психологічних наук,
викладач кафедри педагогіки
та методик навчання
освітніх галузей і технологій
початкової освіти
Коломійський педагогічний коледж
Івано-Франківської обласної ради
м. Коломия, Україна*

Професійний стандарт вчителя визначає педагогічну діяльність як таку, що пов'язана з підвищенням нервово-емоційним та інтелектуальним навантаженням [3]. Ця властивість професії педагога набула особливого значення в період пандемії та карантину, коли виникла необхідність опанувувати нові виклики дистанційного навчання. Навіть в умовах повномасштабної війни в Україні вчителі стали надійним тилом, підтримкою і в невизначених стресових умовах продовжують організувати освітній процес. Тому актуалізація формування психологічної компетентності вчителя початкової школи є очевидною, адже вчителю важливо подбати про свій власний ресурс і психологічну безпеку учнів. Стандарт фахової передвищої освіти спеціальності «Початкова освіта» містить перелік спеціальних компетентностей випускника, майбутнього вчителя, які наскрізно формують психологічну компетентність: здатність управляти власними емоційними станами, налагоджувати конструктивну та партнерську взаємодію з учасниками освітнього процесу; здатність до організації освітнього процесу в початковій школі з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей молодших школярів, розвитку в них критичного мислення та формування ціннісних орієнтацій.

Дослідники визначають психологічну компетентність як комплекс психологічних знань і умінь, необхідних для вирішення професійних завдань у педагогічній діяльності; систему психічних властивостей, що визначають успішність виконання педагогічної діяльності; наявність основ психологічних знань і досвіду, необхідних для ефективної педагогічної роботи; інтегральну акмеологічну характеристику вчителя, що дозволяє конструктивно вирішувати завдання професійної діяльності, спілкування і саморозвитку [1, с.133].

За даними досліджень Л. Биркун, О. Будник, Н. Ігнатенко, О. Красовської, В. Кизилової, Л. Коваль, В. Шпак, змістовий аспект формування психологічної компетентності майбутніх вчителів початкових класів визначається здатністю до розвитку учнів початкової школи як суб'єктів освітнього процесу на основі знань та умінь про їхні вікові, індивідуальні особливості, соціальні чинники розвитку. [4, с. 324].

Важливо диференціювати поняття психологічної грамотності вчителя та його психологічної компетентності. Термін «психологічна компетентність» виходить за межі психологічної грамотності вчителя і включає професійно-діяльнісний компонент, особистісну готовність застосовувати теоретичні знання та досліджувати освітній процес.

Психологічна компетентність, на думку Н.В. Кузьміної, включає диференціально-психологічну, соціально-психологічну і аутопсихологічну компетенції. Під диференціально-психологічною компетенцією розуміємо здатність до застосування знань про особливості засвоєння навчального матеріалу учнями початкової школи у відповідності з їхніми індивідуальними та віковими характеристиками сприймання, уваги, пам'яті, мислення; вміння застосовувати ці знання при моделюванні ситуацій навчання, виховання і розвитку молодших школярів; спроможність урахувати в професійній діяльності тип темпераменту, вік, стать, антропологічні ознаки учнів; володіння психологічними методиками вивчення індивідуальних особливостей перебігу пізнавальних процесів дітей та їх урахування у проектуванні педагогічного процесу [2]. Для формування компетентності необхідні знання з психології розвитку дітей молодшого шкільного віку, а також оволодіння методами дослідження психічних процесів, властивостей та індивідуальних особливостей учнів.

Соціально-психологічна компетенція передбачає здатність до застосування знань про особливості комунікативної діяльності учнів класу / учня початкової школи, взаємостосунки вчителя й учнів, закономірності педагогічного спілкування, соціальної ситуації, ситуацій міжособистісної взаємодії; вміння застосовувати ці знання

в моделюванні навчально-виховного процесу в початковій школі [2]. У процесі формування даної компетентності майбутнім вчителям початкової школи важливо опанувати принципи педагогіки партнерства та взаємодії в освітньому середовищі, основи кооперативного навчання, вміння будувати спільноту та здатність працювати в команді.

Аутопсихологічна компетенція визначає здатність до адекватного усвідомлення особистісно-професійних якостей, самопізнання, самооцінки як підґрунтя формування критичного, гуманістично-орієнтованого мислення вчителя початкової школи, емоційної усталеності, екстраверсії, розвитку проникливості; інтелектуальна здатність до бачення, постановки й розв'язання проблем особистісного зростання учня; сформованість психологічного мислення вчителя початкової школи; його готовність до природовідповідних дій у процесі навчання (чуття самого себе й міри власних); здатність до самоусвідомлення, саморозвитку, вдосконалення педагогічної діяльності з високим рівнем автономності [2].

Психологічні знання особливостей кожної дитини, її характер, темперамент і здібності забезпечують становлення умінь визначати: темперамент, вищезазначені психологічні характеристики, здатність до засвоєння предметів, що вивчаються. Це становить основу для набуття знань спілкування вчителя в колективі і взаємодії з кожним його членом. У свою чергу, це дозволяє майбутньому педагогу розвивати вміння використовувати техніку індивідуального і групового спілкування. Якщо результативність застосування такої техніки висока, педагог може індивідуально оцінити як свою мотивацію психолого-педагогічної діяльності, так і рівень професіоналізму [5]. Отже, три види вищезазначених компетенцій розвиваються у тісному взаємозв'язку і формують психологічну компетентність майбутнього вчителя.

В процесі вивчення теоретичних дисциплін психолого-педагогічного циклу для формування психологічної компетентності доцільно розвивати практичні навички педагогічної спостережливості, психодіагностики та психокорекції. Особливо ефективними психологічними методами дослідження в роботі з молодшими школярами є малюнкові проєктивні методики. Важливо щоб ці навички студенти опанували на практичних заняттях, спеціальних курсах та тренінгах, випробовували на практиці та описували в наукових роботах.

В процесі педагогічної практики і проведення уроків студентам важливо звертати увагу на психологічні аспекти уроку: психоемоційна релаксація та її місце на уроці, форма, тривалість з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей учнів класу; урахування відповідності психофізіологічних, вікових психологічних особливостей формі

проведення уроку, вибір дидактичних методів, прийомів, засобів на уроці; розвиток навчальної мотивації на уроці (мотив-потреба-діяльність); внутрішня та зовнішня культура як учителя, так і учня; емоційні аспекти навчального процесу на уроці: уміння вчителів трансформувати емоційне в інтелектуальне, що є одним з головних принципів розвитку ініціативної та творчої особистості.

Ще один аспект проектування психологічної освіти майбутнього педагога – розширення діапазону психологічної підготовки студентів за рахунок акценту на вивченні соціально-психологічних сторін майбутньої професійної діяльності та психології професії зокрема. Це обумовлюється передусім тим, що сучасна психологія пропонує розглядати явища психічного життя та проблеми професійного становлення і діяльності фахівця через призму соціальної ситуації, у якій ці явища відбуваються. Цей аспект у сучасній психології і конкретній соціальній ситуації в Україні є пріоритетним.

Отже, аналіз наукових джерел дає підстави стверджувати про необхідність формування психологічної компетентності у процесі підготовки вчителя, що визначатиме його професійну спроможність та сприятиме формуванню професіоналізму продовж життя. Сформована психологічна компетентність вчителя початкової школи передбачає здатність фасилітувати освітній процес та здійснювати особистісно-орієнтований підхід під час навчання, створювати творчу атмосферу під час уроку, стимулювати інтерес до навчання та мотивувати учнів, конструктивно розв'язувати конфлікти засобами ненасильницької комунікації, ефективно взаємодіяти зі шкільним психологом.

Подальшого дослідження потребують структурні компоненти формування психологічної компетентності майбутнього вчителя, удосконалення змістового наповнення та практичного аспекту у вивченні фахових дисциплін.

Література:

1. Бакаленко О. Психологічна компетентність як ключова компетентність сучасного фахівця *Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна. Теорія культури і філософія науки*. 2018. Вип. 58. С. 132–138.
2. Кузьміна Н.В. Професіоналізм личности преподавателя и мастера производственного обучения. – М., 1990. – 190 с.
3. Про затвердження професійного стандарту за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)». <https://www.me.gov.ua/> Доку-

ments/Detail?lang=uk-UA&id=22469103-4e36-4d41-b1bf-288338b3c7fa &title=RestrProfesiinikhStandartiv

4. Фрумкіна, А. Л. Формування педагогічної і психологічної компетентностей майбутніх вчителів початкових класів. *Журнал «Вісник Університету імені Альфреда Нобеля»*. Серія: «Педагогіка і психологія». 2020. Вип. 1(19). С. 322–328.

5. Хорольська О.О. Формування психологічної компетентності як однієї з ключових складових професійного стандарту вчителя. *Просвітницька програма / Автор-упорядник О. Хорольська*. Кременчук, 2021. 51 с.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-259-3-12>

**STUDENT SELF-ORGANIZATION AS
A LEADING COMPONENT OF ITS SUCCESSFUL
DISTANCE LEARNING**

**САМООРГАНІЗАЦІЯ СТУДЕНТА
ЯК ПРОВІДНИЙ КОМПОНЕНТ ЙОГО УСПІШНОГО
ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ**

Radkina V. F.

*PhD in Pedagogical Sciences, Associate
Professor,
Associate Professor of the Department
of general and practical psychology
Izmail State University of Humanities,
Izmail, Ukraine*

Радкіна В. Ф.

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри загальної та
практичної психології
Ізмаїльський державний
гуманітарний університет
м. Ізмаїл, Україна*

Taran Z. M.

*Lecturer of the Department of Foreign
Languages with Latin and Medical
Terminology
Poltava State Medical University
Poltava, Ukraine*

Таран З. М.

*викладач кафедри іноземних мов
з латинською мовою
та медичною термінологією
Полтавський державний медичний
університет
м. Полтава, Україна*